

ПЕРША ЧАСТИНА

СУБОТІВ

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

На 3 дії

Дія перша

У Хмельницького в Суботові

Елементи світлиці. Три вікна з оболонами скляними «у волове», лави, стіл «флядровий», піч полив'яна, зелена, а коло неї комінок мурований. Дві скрині окованих: одна зелена, а друга «рябая», і дві скрині «московських». На стінах зброя, військові суми червоної юхти, три «тарчі стрифастие», сагайдак; видко на другій стіні якись невеличкі малюночки; ще під одною стіною «пуздро фляшскоє», оковане «железом білим». Праворуч хід до других покоїв. Середні двері виводять у сіни. З лівого боку сцени подвір'я.

Хмельницький (*проходить до середніх дверей*): Гей... Хто там?.. Сідлати для панів коні, а для пань запрягати ридвани!

(Знадвору): Слухаю пана...

Пані Хмельницька теж іде до середніх дверей.

Хмельницький: Ну... здається, вже маєш бути задоволеною із сьогоднішнього дня?..

Пані Хмельницька: ..?

Хмельницький: Бо мала ж у гостях виключно шляхту.

Пані Хмельницька: Пфе... То мені шляхта – самі руснаки. З чобіт віхті вилазять, а ноги так смердять, що й приступити годі.

Хмельницький: Але ж і я руснак...

Пані Хмельницька: Ну, ти... трішки інший.

Пішла.

Хмельницький: «Трішки інший»... (*В задумі повторяє кілька разів*): Трішки інший... трішки інший...

Пахолок (*входить*): І панові теж сідлати коня?

Хмельницький: Га?.. Що?..

Пахолок: І панові, кажу, коня сідлати?

Хмельницький: Ага!.. Так, так... Сідлай... я теж їду.

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

Пахолок: І пані їдуть?..

Хмельницький: Пані? Ні, пані не їдуть, пані застаються вдома. (*Пахолок пішов*). Пані застаються дома... пані застаються вдома. (*Міцно вдарив по столі рукою і йде до внутрішніх покоїв. Хмельницька входить і теж іде туди. Хмельницький зупинився, і вона зупинилася; хвилинку стоять мовчки й тільки міряють одне одного очима*).

Хмельницький: То, може, з жінок хто тобі подобався?..

Пані Хмельницька: З жінок?.. А хіба то жінки? То перекупки з передміського торгу, що не вміють ні сісти, ні слова сказати... Взагалі, можна сказати – добірне товариство. (*Пройшла повз чоловіка, шумлячи шовками; на дверях зустрічає її Пухальський*).

Пухальський: Те-те-те... Куди се так пані добродійка розігналися?

Пані Хмельницька: По господарству... Що ж, така вже наша доля жіноча.

Хмельницький (*він сам не знає, як це в нього вирвалося*): Пані добродійка скаржитесь, що я товариство дібрав їй погане...

Пані Хмельницька аж випросталася, мов від ляпаса.

Пухальський: Товариство? Яке товариство?

Хмельницький: Та от ваших мосць панів шляхту.

Пухальський: О-о!.. Що ж пані нас уже так... Правда, ми не ясновельможні, не дуки, не князі, але всі ми шляхта, і то шляхта гербова. Я, за позволенням пані, печатаюся гербом – «Слеповрон», сусіда мій пан Добржинський – «Єлітою», Немиричі старинна шляхта – всі гербу «Клямра», Янович Стась – «Радван», Самборський – «Остоя»... Ні, пані добродійко, такою шляхтою помітувати не слід. Я людина стара, отже, можу пані, як дочці, теє сказати...

Пані Хмельницька (*кинула на чоловіка особливим поглядом*): Я не розумію, чому се панові Хмельницькому прийшла до голови охота робити з мене такі... не конче розумні жарти.

Пішла.

Хмельницький (*силувано сміється*): То я пожартував, пане Пухальський, то я пожартував.

Пухальський: Ні, то шляхта правдива... Сеницький Некрашко «Тарнаву» має, Боровицький «Дембно», Манастирські печатаються «Прусом»...

Хмельницький (*кричить на вухо*): То я пожартував, кажу!

Пухальський: Га?.. Пожартував, кажеш? Ну, то інша річ. Ато як же таки так? Винницький та Боярські – гербу «Сас», Рошковський – гербу «Гжимала»...

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

Силуян Мужилівський: А де ж це наш достойний господар?

Синицький: А-а!.. Ба, де він! З паном Пухальським на бесіді.

Немирич: Що, пане господарю, сказались те вже про коней?

Хмельницький: Про коней я сказав, але чому ж ви, панове добродійство, отак усі одразу гурмом завзялися їхати? Прошу гостити ще. І я і жінка і діти – просимо. *(Кланяється).*

Яким Манастирський: Та куди ж його вже більше й гостити.

Ярема Манастирський: Дома ж господарство, хати...

Василь Манастирський: Просимо до нас з ласки панської.

Усі три брати кланяються, примовляючи «просимо», «просимо»!..

Хмельницький *(кланяється):* Дякую сердечно... колись... при спосібності...

Пахолок *(увиходить):* Зараз ридвани підкочувати?

Хмельницький: Тобі скажуть, тобі скажуть!

Пахолок пішов.

Пухальський: А мені, панове, найбільше всього докучає те, що кажуть нам собі служити й тілом і душею ті, котрі до нас жодного права, жодної влади, жодного приступу не мають. А бач, кажуть нам те віддавати собі, що ми тільки самому пану Богу віддавати повинні, чого й язичник християнам чинити не звик.

Самборський: Пора, пора їхати... Таки що пора, то пора.

Винницький: Та чого там? Хата тепла, люди добрі.

Рошковський: Е, ні!.. І я скажу, що пора – то пора.

Чарнота *(до Кречовського):* Пане полковнику! А чи не оповів би нам пан, як він Переволочну наїздив «з корогвами, бубнами, гаківницями», ха-ха-ха!..

Кречовський тільки рукою відмахнувся.

Янович: Я вже бачу, що пан Хмельницький не випустить нас із двору добром.

Добржинський: Як старинне прислів'я каже:

Czapka chlebem i solą

Ludzie ludzi niewolą¹.

Боровицький: Та що... Ми, русини, як зійдемося до купи, то тільки сумуємо. Нема правдивої веселости.

Боярський: І не диво. Бо терпимо великі *praeiudicia*², терпимо страшні опресії; а хто би нас в отчизні нашій рятував – ніхто знайтися не хоче.

¹ Шапкою, хлібом та сіллю люди людей невольять.

² Ущербки.

Синицький: Ми вільності свої й свободи кровію своєю набули, грудьми своїми від кожного неприятеля боронили, голови свої за те кладучи, – а тут внутрішній домовий ворог гвалтом з рук наших те все видирає! Як же не досадно?!

Винницький: Я казав на соймику: загляньте, кажу, панове, в права наші й привілеї королів польських, а особливо – до привілею інкорпорації народів руських до Корони. Там виразно, кажу, побачите, що нарід наш руський до польського народу прилучався, як рівний до рівного, як вільний до вільного.

Ярема Манастирський: А я спитаю: а в чім же вільний, коли у вірі поневолений?

Немирич: Завели вже про віру!..

Чарнота: Панове! Та це ж казка про білого бичка!

Янович: Оце й я кажу.

Боровицький: А як же інакше? То вільність була наша завжди й честь нам найперша – непорушеність віри святої нашої, старожитньої релігії грецької, що чудовно, з дозволу Божого, до нас, народу руського, зі Сходу прийшла. *(До Мужиловського):* Хіба я неправду кажу?

Силуян Мужиловський: Та правду...

Самборський: І я кажу, що віра для нас усе. Нема віри – свободи опримуються, привілеї застають у нічім, а за тим приходять калюмнії, інквізиції, комісії, секвестри, суспенди, деградації, інфамії, пенювання, тюрми, бановання й тисячами нечуваного над народом руським злого.

Рошковський: А головне, що того всього безперестанку. Що день, як бачимо, в дальший пожар отой шкідливий запал по краю нашому розноситься.

Добржинський: Що сказав Август? «Обіцяємо всіх княжат землі руської, обивателів і потомків їх у стародавній честі й достоїнствах заховати, по значінню кожного на уряди замків, держав і дворів наших прекладати, і до лави рад на-

Яким Манастирський: Але все одно віра наша не перше винищена бути може, як з винищенням народу всього руського!

Василь Манастирський: Так есть! *(Вдарив по столу рукою).* Хто каже інакше?

Кречовський *(до Хмельницького):* Куме... Як би там коней скоріше трохи.

Хмельницький: Сідлають, прошу пана полковника, сідлають. І куди це пан полковник так поспішають?

ших, як і інших, шляхетського народу руського людей припускати». А що бачимо? Коли тепер о уряд який шляхтичеві русинові релігії грецької старожитньої йде, – зараз питають: чи унит чи ні? І не кажучи вже про раду, але навіть до уряду якого земського, чи до замку, чи до держав русинові приступ припинений. Хіба ж це не біль, не урза? Але ні! Так не буде! Бо то не з одним чоловіком справа, і не з одним містом, і не з одним повітом, а з усім народом руським. З усіма нами, котрі вмерти скоріше всі, за поміччю Божою, зізволимо, аніж Богом надану нам віру з грудей наших видерти собі одступникам нашим допустимо!

Кречовський (*прищуливши око*): Так що ж? Значить війна?

Добржинський (*мнучися*): Ну... вже й війна!.. Хіба нема інших засобів?

Боярський: А хоч би й війна?..

Усі примовкли.

Пухальський: Так, так... Хоч і кажуть: що наклонеться, те колись, прийде час, вилупиться, але бажати треба, щоби нам того в отчизні нашій не дочекатися. Бо уховай, Боже, від домової звади!.. Нема тяжчої жорстокости, як домовая війна.

Самборський: Воно б краще, звичайно, коли би миром... Але так уже ми від себе відріжнилися, таку незгоду посіяли, що вже до поєднання латинників з грецькими надії нема. Таким валом переділилися, що серця зложитись уже не можуть хоч би тіла в однім домі мешкали.

Немирич: Колись, вічної пам'яті, король Стефан прорік слова, що їх би золотом треба написати. Отець папа римський, каже, пише до нас, щоби ми привели нарід руський до нового календаря й до єдності з релігією католицькою. Але, приїхавши сюди, ми побачили великий нарід руський з народами польським і литовським у згоді й любові. В косцьолах римських і церквах руських набоженства йдуть спокійно, без усяких турбацій; на війні панує згода, рівність і пошанування всяке. І нам досить того... Що ж до єдності з косцьолом римським, то знаємо ми, що то є, і знаємо, що з того вродитись може: замість єдності й згоди піде незгода, мерзячка, неприязнь і замішання всяке. Се би ми просто кинули кістку свари між Русею, Польщею й Литвою. Але ми того розпочинати не бажаємо. Як ми ті народи застали – так і бути хочемо.

Василь Манастирський: А дійсно, золоті слова!

Янович: Пане господарю!.. А може би випити посошок на дорогу?

Боярський: Та не тільки Степан Баторій, але й загалом Річ Посполита законами своїми ніби не дозволяє чинити гвалту народові руському, але й

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

Хмельницький: А як же, а як же!
Зараз, зараз!

Виходить.

Силуян Мужиловський (*перебиває*): Е, жовнір... Ті урази, що маємо від жовніра, великі, правда, але подібні до рани ручної, котра хоч і болить, але смерті не приносить: сила народу живе й з пораними руками, а зрештою і без рук. А от коли право ломлене, згода між народами розірвана, ото єсть рана сердечна, що хоч би й найменшою була – смерть чинить.

Винницький: Від з'їзду Берестейського почавши, не перестають ляхи уїдати на нас. На сеймиках надію нам чинять, а на сеймах сміхи з нас строять. На сеймиках обіцяють, а на сеймах фукають. На сеймиках браттями звуть, а на сеймах одступниками.

Чарнота (*до Кречовського*): Сказати правду – трішки набридла мені оця балаканка: про віру, та про віру, та про віру. Хіба в самій вірі тільки діло?

Кречовський тільки здвигнув плечима.

Пухальський: Пан Збавитель наш навертав людей до віри своєї чим? Ученням, пророцтвами, чудами. Але гайдучками церкви брати, позвами та трибуналами непокоїти, попів хапати, ченців виганяти – то не згоджується з волею й наукою Збавителя Нашого.

Рашевський: І я кажу – не згоджується. Бо коли вони духовних річей шукають, то чому недуховними способа-

овшім – на кількох сеймах право було чинене, аби ми в покою заховані були. Тільки це право тепер виворочене й тим самим тяжко чинять нам ляхи. От хоч би й з жовніром...

Яким Манастирський: А я кажу, спитати б їх, – чого вони від нас хотять і до якої цілі прямують? Коли хотять, щоб Руси на Русі не було, то се ж єсть річ неподібна. Отут жодним способом нічого зрозуміти не можна.

Синицький: Воно б і можна зрозуміти, бо вони хотять позискати нас для віри римської, але коли б це пристойно чинилося й по науці Христа-пана, тоді б се можна було зрозуміти. Як той... Замойський, чи хто воно, казав до евангеликів: «як би ви всі могли бути моєї віри – дав би-м половину життя свого. Тому половину, щоби під час другої тішитися єдністю святою Але коли вам хто буде гвалт чинити – дам усе життя своє за вас, аби на ту неволю не дивитися»... От як благородні поляки говорили! Отак, властиво, мусів би казати й кожен поштивий шляхтич до нас, русів: «будьте просимо, нашої папезької віри, бо є, на нашу думку,

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>